

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 30

Yıl/Year: 2014

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZAÇAÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAÇIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof. Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞCI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKADAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof. Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç. Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), Yaşar ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMEÇEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKİR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKİR (Doç. Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sıtkı GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof. Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof. Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof. Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağül MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof. Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YAŞA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayım hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

ULUSLARARASI İMAM EŞ'ARÎ VE EŞ'ARÎLİK SEMPOZYUMU (Siirt Üniversitesi, Siirt, 21-23 Eylül 2014)

Cengiz Kanık*

İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi koordinatörlüğünde Siirt Valiliği ve Üniversite Rektörlüğü'nün desteğiyle 21-23 Eylül 2014 tarihleri arasında Siirt Üniversitesi Kezer Kampüsünde üç farklı dilde simultane tercüme ile birlikte üç farklı salonda gerçekleştirildi. Yerli ve yabancı yüze yakın akademisyen ve araştırmacının tebliğ ve müzakereleriyle gerçekleşen sempozyumun yurtdışı konukları arasında Yahya Michot, Oliver Leaman, Abdurrahman Amash, Abdurrahman Belik, Hammadi Dhouib, Muhammed Hamza, Naci Shannuf, Muhammed Rashid Buğazele, Tevfik Mızari Abdussamed, Muhammed Zeki Molla Hüseyin el-Bervari ve Nuri Abdurrahman İbrahim gibi isimler vardı. Yurt içinden katkı yapan isimler arasında M. Saim Yeprem, Şerafettin Gölcük, Metin Yurdağür, Şaban Ali Düzgün, Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak ve Mehmet Evkuran olmak üzere uzman birçok akademisyeni sayabiliriz.

Birinci gün saat 09.00'da protokol konuşmalarıyla başlayan sempozyumun açılışında sırasıyla İhsan Süreyya Sırma, Şerafettin Gölcük, Cemalettin Erdemci, Siirt Üniversitesi Rektörü Murat Erman, Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Yasin Aktay ve Siirt Valisi Mustafa Tutulmaz konuşmalarını yaptılar. Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Cemalettin Erdemci, sempozyumun gerek ulusal ve gerekse

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

uluslararası boyutta bir ilk olmasına ve önemine değindi. Bunun yanı sıra Eş'arîliğe dair genel bir arka plan sağlaması açısından geleneğin tarihsel serüveninden ve düşünce yapısından kısaca bahsetti. Yasin Aktay ise kelamın siyaset ve felsefe boyutuna değindi. Rektör Murat Erman, Üniversitenin misyonuna ve sempozyumun üniversiteye yapmış olduğu katkıya kısaca değindi. Ardından açılış oturumuyla sempozyum kaldığı yerden devam etti.

Moderatörlüğünü Aydın Üniversitesi'nden Prof. Dr. Saim Yeprem'in yaptığı açılış oturumu konuşmacıları arasında Kentucky Üniversitesinden Prof. Oliver Leaman, "İbn Rushd Attack on the Ash'ariyya: an Assesment", Prof. Dr. Hüseyin Aydın "Güncel Tartışmalar Bağlamında Eş'ariye ve Eş'arîliğe Yöneltilen Eleştirilerin Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Mehmet Evkuran, "Eş'arî Kelam Sisteminin Teolojik Temelleri Üzerine- Deizm Bağlamında Bir Tartışma" , Dr. Abdurrahman Belik ise " İmam Eş'arî'nin Bilgi Metodu" adlı tebliğlerini sundular. Mehmet Evkuran, bildirisinde şu önemli tespitleri yaptı: Tanrı-evren ilişkisi, Tanrı-insan ilişkisine dair anlatımlar bireyin teolojik yönüyle birlikte kültürünü, dindarlığını, yaşam pratiklerini oluşturmaktadır. İkinci önemli tespiti ise, Eş'arîliğin Tanrıyı aşırı yüceltici tavrının insanı, dünyayı ve doğayı hiçleştirmesi vurgusuydu. Ayrıca, Evkuran, bugün İslâm Dünyasında yaşanan insan kalitesinin düşük profilli ve sosyal ilişkilerin problemlili oluşunun kelâmî bir problem olduğunu ve bu çerçevede problemin aşılması için insana itibarının geri verilmesi gerektiğini ve bunun da ancak yeni bir kelâmî söylemle mümkün olabileceğiyle sözlerini sonlandırdı. Prof. Dr. Hüseyin Aydın, "Güncel Tartışmalar Bağlamında Eş'arîye ve Eş'arîliğe Yöneltilen Eleştirilerin Değerlendirilmesi" adlı sunumunda Antropomorfizm, halkul-kur'an, haber-i vahit, irade, kesb teorisi, hidayet-dalalet, yaratma, istitaa, iman, nedensellik, hikmet konularında yazılan makalelerde ele alınan eleştirileri değerlendirdi. Oliver Leaman ise İbn Rüşd'ün Eş'arîleri eleştirdikleri bazı noktalarda değerlendirmeler yaptı. Prof. Dr. Ahmet Yıldırım, "Eş'arîlik Tasavvuf İlişkisi: İbn Fûrek Örneği" bildirisinde, Eş'arî kelamcılarının içinde İbn Fûrek'in tasavvufla ilişkisi olan kelamcılarının başında yer aldığını, talebeleri arasında bulunan Kuşeyri'nin hocasını âbid, zâhid, sâlih ve verâ'da ileri dereceye ulaştığından bahsettiğini, ve

yine tasavvufla ilgili *Kitâbu'l-İbâne an Turuki'l- Kâsîdîn ve'l-Keşf an Menâhici's-Sâlikîn ve't-Teveffür ilâ İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn* adlı müstakil bir eserinin bulunduğunu ve eserinin O'nun sufi bir kişi olduğuna delalet ettiğini sözlerine ekledi.

Prof. Dr. Metin Özdemir, Eş'arilerin kelâmî sistemlerinin temel dayanaklarını oluştururken akıl ve nakilden çıkarılan burhan yönteminden ziyade cedel ve diyalektiğe dayalı tartışma yöntemlerine başvurduklarına değindi. Onların dayandıkları ilke ve prensipleri dinin vazgeçilmez dayanakları olarak görmemek gerektiğine değindi. Ayrıca, bugün Eş'arî kelam sisteminin inanç problemlerini çözmekten çok problem ürettiğini sözlerine ekledi. Prof. Dr. İbrahim Çapak, "Eş'arî Gelenekte Mantık", Prof. Dr. Hatice Arpaguş "Gazzâlî'nin Eş'arîliğe Katkısı", Prof. Yahya Michot, "Al Ash'arî's Influence Between Avicenna and Ibn Taymiyya" adlı bildiriler sundular. Doç. Dr. Hamdi Gündoğar tebliğinde klasik ve modern dönemde Eş'arîliğin kesb teorisi ve fiillere verilen eleştirilerinden bahsetti. Klasik dönemde İbn Kayyım'ın, Mu'tezile imamlarından Kadı Abdulcebbar'ın eleştirileri ile modern dönemde İzmirli İsmail Hakkı, Hilmi Ziya Ülken, Fazlur Rahman, Necati Öner'in kesb teorisine tenkitlerine de kısaca değindi. Doç. Dr. Mahmut Çınar tebliğinde, Eş'arîliğin oluşması ve gelişmesinde temsil özelliği bulunan Bakillânî, Abdülkahir el-Bağdâdî, Cüveynî, Gazzâlî, Râzî, Amidî ve Beyzâvî gibi şahsiyetlerin akaid ve kelâm alanında kaleme aldıkları eserlerinden hareketle peygamber tasavvurundan bahsetti. Genel olarak Çınar, Eş'arî literatürde Hz. Peygamber'in insan üstü bir varlık olarak tasvir edecek görüşlerin bulunmadığını fakat Bakillânî'nin "Âdem toprak ve su arasında iken ben nebi idim" sübûtu açısından tartışmalı rivayetlere bazı tesbitleri bina ettiğini ifade etti. Doç. Dr. Recep Alpyağlı, "Eş'arî Atomculuğu: Bilginin İslamleştirilmesi Açısından Bir Değerlendirme" adlı bir tebliğ sundu. Modern bir konu olarak bilinen "Bilginin İslamleştirilmesi" meselesinin İslâm düşünce tarihinin erken dönemlerinde ortaya çıkan bir tutum olduğunu dile getiren Alpyağlı, buradan hareketle, tevhîdî ilim kavrayışıyla alakalı olan Eş'arî atomculuğunun günümüz modern fiziği eşliğinde sürdürülebilir bir model olduğuna işaret etti. Doç. Dr. Abdullah Ünal, "Eş'arîlik'te haber-i Vahidin Bilgi Değeri", tebliğinde, İmam Eş'arî ve onu takip eden kelimcilerin

hadise bakış açılarını ve haber-i vahid'i nasıl değerlendirdiklerine değindi. Yrd. Doç. Dr. Yakup Bıykoğlu, *el-İbane an usûli'd-Diyâne, Kitâbu'l-Lüma'* adlı eserlerinden hareketle İmam Eş'arinin müteşabihat kısmından olan ayetleri nasıl tefsir ettiğine dair bir tebliğ sundu. Bıykoğlu, İmam Eş'arî'nin kendinden önceki dönem tefsir geleneğini sürdürdüğünü, metot olarak Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri, Kur'ân'ın sünnetle tefsiri, Kur'ân'ın tabiûn sözleriyle tefsiri, diğer selef âlimlerinden müstefit olması ve tefsirinde sebab-i nüzûl rivayetlerinden hareketle tefsirini yazdığını dile getirdi. Yrd. Doç. Dr. Osman Demirci, "Osmanlı Medrese Öğretiminde Eş'ari Kelâm Kitaplarının Yeri ve Önemi" adlı bildirisini sundu. Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Barlak, "Eş'arî Nübüvvet Telâkkisinde Vehbîlik Anlayışları ve Sistem İçi Tutarlılık Anlayışı" başlıklı tebliğini, Yrd. Doç. Dr. Veysel Kasar, "Eş'arî Alimi Hüseyin b. Halimî'nin Şuabu'l İman Adlı Eserinde İmanın Psikolojik Unsurları" adlı bildirisini, Yrd. Doç. Dr. Vezir Harman, "Osmanlı Dönemi Eş'arî Mezhebinin Güçlü Olmasının Muhtemel Sebepleri" adlı tebliğlerini sundu.

Dr. Abdurrahman Belik "المنهج العامة في فكر الامام الاشعري" adlı bildirisinde, İmam Eş'arî'nin yaşadığı sosyal dönemden, kendi düşünce sistematiğini oluştururken takip ettiği yönetime değindi. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Keskin, "İmam Eş'arî ve Mezhebi Hakkındaki Galatı Meşhurlar Üzerine Bir İrdeleme" adlı çalışmasında, İmam Eş'arî'nin İmam Ahmed bin Hanbel'e uyduğuna dair bilgilerin olduğunu bu uyma eyleminin genel olarak yanlış bir anlamaya yol açtığını belirtti. "Teklifi mâ lâ yutâk" meselesinde de Eş'arî'nin yanlış anlaşıldığını bundan kastının acizin mükellef kılınması olmayıp Allah'ın sonsuz kudret ve iradesine hâle getirmemek için teknik anlamda kullandığı bir ifade olduğunu söyledi. Yrd. Doç. Dr. Ömer Bozkurt, "Zat Sıfat İlişkisi Konusunda İbn Rüşd'ün Eş'arî'lere Yönelik Eleştirileri", Yrd. Doç. Dr. Yunus Cengiz de "Nefs Çözümlemesi Açısından Fahreddin Râzî'nin İbn Sînâ ile İlişkisi" adlı tebliğlerini sundu. Dr. Ahmed İsmail Hüseyin Ali, "الأشاعرة في ميزان النقد" adlı bildirisinde, Mütekadim ve müteahirun kelimeler arasındaki farkları, itikadi düşüncelerini, Eş'arî'nin kelâm alanındaki problemlerini değerlendirdi. Yrd. Doç. Dr. Veysi Ünverdi, "Eş'arî'nin Kesb Teorisinin Eleştirisi: Kâdî Abdulcebbar

Örneği” adlı tebliğinde, İslâm keliminde insan fiilleri konusunda, Cebrî ve Mu'tezilî anlayışa karşı geliştirilen görüşün Eş'arilerce savunulan “kesb” kavramı olduğunu ve kader problemiyle ortaya çıktığını dile getirdi. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ceylan, “İmam Eş'ari'de Hüsün-Kubuh Problemi” adlı tebliğini İmam Eş'ari'nin kendi eserleri ve ona yapılan eleştiriler bağlamında değerlendirdi. Yrd. Doç. Dr. Hacer Şahinalp, “Göklerin Mutlak Tanrısı'ndan Yerin Mutlak Kralına: Eş'ariyye'nin Teolojik Serüveni” bildirisinde bugüne kadar devlet yöneticilerin kutsal ve kozmik referanslar noktasında meşrulaştırılması, mutlak ilahi kudret doktrini ile halk arasında itâat anlayışını yaygınlaşmasına sebep olma noktasında Eş'arî ekolünün etkisini sorguladı. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ulukütük, “Çağdaş İslam Düşüncesinin Eş'arî ve Eş'arilik Algısı: Gelenek-Modern Kategorisinin İnşa Ettiği Self-Oryantalizasyon İnşası” adlı bildiri sundu. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Özdemir, “Eş'arîler'de Hüsün-Kubuh ve Kelamî Ta'lîl” adlı tebliğinde, Eş'arîlerin bu konudaki görüşlerini ve dayandığı temel argümanları Mu'tezile'nin görüşleriyle kıyaslayarak ele aldı. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Akgüç, “Şartlı Kıyasların Eş'arî Düşüncede Kullanımı” adlı tebliğinde, bir amacı gerçekleştirmek üzere kullanılan kelimelerin delalet şekilleri, kelimelerden oluşan önermeler ve bu önermeler arası ilişkiyi esas alan şartlı cümlelerden şartlı kıyasların İmam Eş'arî tarafından kullanımına örneklerle açıklık getirmeye çalıştı. Yrd. Doç. Dr. Said Nuri Akgündüz, “İmam Eş'arî'nin *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn* Adlı Eserinde Fıkhî İhtilaflar” adlı bildirisinde, İmam Eş'arî'nin Makâlât'ında yüzlerce konuya temas ettiğini söyledi. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öncü, “Allah İçin Tecsim ve Teşbih İfade Eden Lafızların Anlaşılmasında Arap Dili İle Eş'arîlik Doktrininin Rolü ve Allah Tasavvuruna Etkisi” adlı bildirisinde, Allah için kullanılan el, yüz, ayak, geldi, yerleşti, indi, güldü gibi ifadeleri nahiv, i'râb ve belâgat açısından değerlendirdi. Ayrıca Selefilerin Eş'arîlere yönelik eleştirilerine cevap verdi. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bülgen “Continuous Creation: From Kâlam Atomism to Contemporary Cosmology” adlı tebliğini sundu. Yrd. Doç. Dr. M. Salih Geçit, “Ebu'l-Hasan El-Eş'arî'nin *El-Muhtezzen* Adlı Tefsirinin Temel Kaynaklardaki izdüşümleri, Kelâm ve Teoloji Açısından Metodolojik Yönü”, adlı bildirisinde kaynaklardan geçen bilgilerden hareketle İmam Eş'arî'nin tefsir ve kelam metodu hakkında bilgiler verdi. Yrd. Doç. Dr.

Fikret Soyak, “Eş’arî Gelenekte Hıristiyanlığa Yöneltilen Ulûhiyetle Alakalı Eleştiriler” adlı bildirisinde, İslâm bilginlerinin, İslâm hakkındaki eleştirilerinden ziyade teslîs, çarmıh olayı, tahrif ve tebşirata dönük konular aldığını, Müslümanların eleştirilerine muhatap grupların başında Doğu Hıristiyanları, Nesturîlik, Melkânîlik ve Ya’kubîliklerin olduğunu söyledi. Bunun yanı sıra İmam Eş’arî başta olmak üzere Bâkîllânî, Cüveynî ve Taftâzanî’nin Hıristiyanlığa dönük uluhiyet ve sıfatullah meselesiyle ilgili görüşlerini aktardı.

Yrd. Doç. Dr. Fadıl Aygan, “İmam Eş’arî’nin Bilgi Teorisi” adlı bildirisinde, Eş’arî’nin Mutezile’den tevarüs ettiği gelenek bağlamında sistemli bir bilgi teorisine sahip olduğunu ve onun akli bilgiyi ötelediğine dair yaygın kanaatin bütün eserleri ve İbn Fûrek’in verdiği bilgiler muvacehesinde tekrar değerlendirilmesi gerektiğini vurguladı. McGill Üniversitesi’nden Davlat Dadikhuda “Avicenna Comparison with the Ash’ari and the Doctrine of Divine Simplicity” adlı tebliğinde, Allah ve sıfatlarına ilişkin olarak Eş’arî kelamının kavramlaştırılmasında kendi nazarında kesinlik kazanan bazı sorunlara değindi. Doktora öğrencisi Hamit Sevgili, “İmâm Eş’arî’nin Fıkıh Konusundaki Görüşleri” adlı bildirisinde, İslâm hukuku kaynakları olan kitab, sünnet, icmâ, kıyasdan hareketle İmam Eş’arî’nin usul’ül-fıkıh anlayışının diğer usul’ül-fıkıh anlayışlarıyla örtüşmediğini ve kendi sistematığı içinde düşünülmesi gerektiğini ifade etti. Araştırma görevlisi, Ayşenur Güdekli, “Harameyn El-Cüveynî’nin Mu’tezile Usûlüne Eleştirisi”, adlı bildirisinde, Cüveynî’nin eş-Şamil ve el-İrşâd adlı eserlerinde, Mu’tezile mezhebinin dayandığı temel asılları belirlediğini ve kendi bağlamlarından hareketle eleştirdiğini dile getirdi. Ayrıca, Cüveynî’nin, ‘varlık’ meselesi noktasında eleştirilerini getirdiğini ifade etti. Araştırma görevlisi Metin Yıldız, “İbn Asâkir’in Eş’arî Savunusu” adlı bildirisinde, her ne kadar İbn Asâkir, hadis ve tarih çalışmalarıyla bilinmesine rağmen, *Tebyînu Kezibi’l-Müfteri* adlı eserinde Eş’arîlik hakkında önemli bilgiler sunduğunu dile getirdi. Araştırma görevlisi Hayrettin Nebi Güdekli, “Basra Mutezilesi ve Eş’arîlik Açısından Klasik Kelâm Döneminde Süreklilik Problemi” adlı tebliğinde cevher-araz üzerine kurulu olan varlık anlayışının bir süreklilik problemine işaret ederek, Basra Mutezilesi ve Eş’arîler bağlamında problemin çözü-

müne dönük çabalardan bahsetti. Sami Turan Erel, “Ebu’l-Hasan el-Eş’ari’nin *el-Hass ale’l bahs* Adlı Risalesinde Selefiyyenin Eleştirilerine Verdiği Cevaplar ve Bu Risalede Ortaya Koyduğu Kelam Yöntemi” bildirisinde bu eserinden hareketle İmam Eş’arinin kelam düşüncesine değindi. Doktora öğrencisi Davut Eşit, “Eş’ariliğin Fıkhi Mezheplerdeki Temsiliyeti” adlı bildirisinde, Eş’arilik ortaya çıktıktan sonra Mâliki mezhebi ve Şâfiî mezhebi içinde karşılık bulduğunu, Şâfiîlerin Mâlikilere göre, İslâm coğrafyasında daha yaygın oluşu, Eş’ariliğin Şâfiîlikle özdeşleşmesine yolaçtığını, her ne kadar Hanbeli Mezhebinin düşünceleri Eş’ariliğe mesafeli dursa bile Hanbeli Mezhebi içinde sınırlı da olsa Eş’ariliğin varlığını görmenin mümkün olduğunu aktardı.

Sempozyumun değerlendirme toplantısında ise genel olarak sempozyumun başarılı geçtiğine vurgu yapıldı. Üçüncü gün Tillo’ya hareket edildi ve katılımcılara Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin hocası İsmail Fakirullah için kurduğu sistemden sabahın erken saatlerinde yüzlerce insanın katıldığı bir festival havasında “ışık hadisesi” izlettirildi. Botan Çayı temaşasından sonra Hasankeyf ve Mardin Midyat gezileriyle sempozyum sona erdi.

